

## การปกครองคณะสงฆ์ไทยในยุคปฏิรูปไทยแลนด์ 4.0 The Governance of the Thai Sangha in the Reformation Period of Thailand 4.0

พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ

Phrakrupariyatwisuddhikun

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus

E-mail: prajak.78@gmail.com

ได้รับบทความ: 22 ตุลาคม 2562; แก้ไขบทความ: 4 ธันวาคม 2562; ตอรับตีพิมพ์: 8 ธันวาคม 2562

Received: October 22, 2019; Revised: December 4, 2019; Accepted: December 8, 2019

### บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของบทความฉบับนี้ คือ ต้องการศึกษากการปกครองคณะสงฆ์ไทยในยุคปฏิรูปเพื่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองคณะสงฆ์ ครั้นพุทธกาลมีพระธรรมวินัย ใช้ในการปกครอง ในยุคปัจจุบันเหตุการณ์ได้เปลี่ยนไป คณะสงฆ์ในประเทศไทยใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ต่อมาได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ในการปกครอง ก็มีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมเรื่อยมา จนมาถึงยุคนี้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองของรัฐ และต้องการเข้ามาปกครองคณะสงฆ์ และแก้ไขพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ในปัจจุบัน การปกครองหรือการบริหารงานคณะสงฆ์ได้วางกฎระเบียบกฎเกณฑ์และมีพระวินัยเป็นหลัก ได้อยู่ร่วมกันทำหน้าที่อย่างปกติสุข ทิศทางการปฏิรูปคณะสงฆ์นั้น คณะสงฆ์ไทยสายเถรวาทที่ยังรักษาระบบแบบครั้งพุทธกาลเอาไว้ คือ การไม่ตัด ไม่เพิ่ม ไม่เสริม ไม่แต่งในพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์กล่าวไว้ดีแล้ว การปฏิรูปสถาบันสงฆ์จำต้องเริ่มต้นด้วยการกระจายอำนาจให้มากขึ้น ให้มีความโปร่งใส และมีกิจกรรมที่สอดคล้องทางสังคม มีกิจกรรมนำประชาชนเข้าวัดในวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ วันอัมมัสสวนะ ปฏิบัติธรรม ฟังพระธรรมเทศนาและการศึกษาธรรมะ ในหลักการวิธีการปฏิรูปควรตั้งคณะกรรมการศึกษาวิเคราะห์ปัญหา มีอนุกรรมการศึกษากลับกรองปัญหาโดยตรง จัดทำสังฆะประชาพิจารณ์ รับฟังเสียงข้อเสนอแนะ การปฏิรูปต้องมีความสัมพันธ์กับรัฐและสังคม คณะสงฆ์ต้องมีอิสระในการปกครองตนเองมากขึ้น รัฐลดบทบาทน้อยลงในกระบวนการแต่งตั้งผู้บริหารคณะสงฆ์ รวมไปถึงจนถึงกระบวนการเลื่อนสมณศักดิ์ บริหารงานให้เป็นเลิศด้านวิชาการบริหาร และคณะสงฆ์ควรปฏิรูปตนเองก่อนที่จะให้รัฐเข้ามาปฏิรูป โดยปฏิรูป

การศึกษา นำหลักธรรมกลับมา ฟันฟูจริยธรรม ศึกษาความหมายหลักธรรมให้กว้างขึ้น  
ทำความเข้าใจในศีล 5 ซึ่งเป็นจริยธรรมพื้นฐานของชาวพุทธ

**คำสำคัญ:** การปกครอง, คณะสงฆ์ไทย, ยุคปฏิรูปไทยแลนด์ 4.0

### Abstract

The purpose of this article is to study the administration of Thai Order during the reform era for the change of Sangha administration. In the Buddha's time, the discipline was used for Governing. In modern times, the situation have changed. The Sangha in Thailand adopted the Sangha Act 1962 and later enacted the Sangha Act (Version 2) 1992. In governing, it has been appropriately adjusted. Until this era, there was a change of government, and want to rule the Sangha and amend the Sangha Act in the present. The rule or administration of the Sangha work has laid down rules by regulations and discipline. The Sangha live together, perform duties normally. The direction of the reform of Theravada Thai Sangha is to maintain the tradition of the Buddha's time which is not to cut, not to add to the discipline that the Lord Buddha has said well. The reform of the Institution of the Order must begin with more decentralization to be transparent. There are activities to bring people to the temple on Saturdays-Sundays, Buddhist holidays, practice Dharma, listen to sermons. And the study of Dharma in the principles of reform methods should set up a committee to study and analysis the problem. There is a study subcommittee to screen the problem directly, prepare Sangha public hearing, and listen to suggestions. The reform must have relations with the state and society. The Order must have more independence in self-governance. The state reduced its role in the process of appointing Sangha administrators. Including the postponing process, manage excellently in academic administration and the Order should reform themselves before allowing the state to reform. It should be educational reform bring the principles back, restore ethics, study the broader definition of the doctrine, understand the five precepts which are the basic ethics of Buddhists.

**Keywords:** Government, Thai Order, Reformation Period of Thailand 4.0

## 1. บทนำ

การปกครองคณะสงฆ์มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล หลังจากพระพุทธองค์ทรงมอบหมายให้คณะสงฆ์ โดยมีหลักการที่ใช้ คือ พระธรรมวินัยเป็นหลักในการปฏิบัติ เมื่อพระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว มีปัญหาความไม่เรียบร้อยเกิดขึ้น จึงมีการทำปฐมสังคายนา เพื่อแก้ไขปัญหาและชำระมตินให้ใสสะอาด ที่เมืองราชคฤห์ โดยมีพระมหากัสสปะเป็นประธาน การบริหารคณะสงฆ์ ก็เรียบร้อยมาไ้ระยะหนึ่ง ต่อมาก็เกิดถือลัทธิต่าง ๆ กัน เกิดความไม่เรียบร้อยขึ้นอีก เป็นเช่นนี้โดยตลอดมา จนถึงปัจจุบันก็มีปัญหาบ้างและไม่มีปัญหาบ้างคละกันไป เมื่อพิจารณาจากประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในช่วงต้นพุทธกาล ในการปกครองคณะสงฆ์ พระพุทธเจ้ายังไม่ทรงบัญญัติพระวินัยเพื่อควบคุมความประพฤติของพระสงฆ์ เนื่องพระสงฆ์ชุดแรก ๆ ที่เข้ามาบวช ล้วนมีจิตใจเลื่อมใส และตั้งใจประพฤติปฏิบัติด้วยดี นอกจากนั้นจำนวนของพระสงฆ์ก็ยังมีไม่มาก แต่มาช่วงระยะหลังมีพระสงฆ์เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก จึงต้องมีกฎระเบียบ ข้อบังคับ เรียกว่าพระวินัย ต้องการให้ภิกษุแต่ละรูปได้ถือปฏิบัติในแนวทางเดียวกัน เฉกเช่นเดียวกับกฎหมายของรัฐ ก็เกิดขึ้นจากการที่มนุษย์มาอยู่รวมกัน และการกระทำของคนคนหนึ่ง อาจจะไปล่วงละเมิดคนอื่นคนหนึ่ง รัฐจึงจำเป็นต้องออกระเบียบ กฎเกณฑ์ ที่เรียกว่า กฎหมาย พระพุทธองค์ไม่ได้ทรงคิดที่จะสร้างระบบ เพื่อเรียกร้องสิทธิ และความรับผิดชอบทางสังคมให้กับบ้านเมือง แต่สังคมสงฆ์ที่พระพุทธองค์ปกครองอยู่ พระองค์ได้วางระบบไว้อย่างชัดเจน ที่เป็นวินัยสงฆ์นั่นเอง เป็นระบบความรับผิดชอบต่อสังคมสงฆ์ พระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทเอาไว้เพื่อลงโทษผู้กระทำความผิด กับผู้ฝ่าฝืน ซึ่งเป็นการกระทำผิดต่อสังคมสงฆ์ ดังพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ว่า “เมื่อหมดพระพุทธเจ้าและสาวกผู้ตรัสรู้ตามแล้ว สาวกชั้นหลัง ๆ ต่างชื่อ ต่างโคตร ต่างชาติ วรรณะ ได้เข้ามาบวชจากต่างตระกูล ภิกษุเหล่านั้นพาให้พรหมจรรย์ดำรงอยู่นานเหมือนดอกไม้เน่าเน่าพรรณกองอยู่บนแผ่นกระดานเอาด้วยร้อยไว้ ย่อมไม่ถูกลมพัดกระจัดกระจายไป” (วิ.ม.(ไทย), 1/20/12) คณะสงฆ์จัดได้ว่าเป็นสังคมผู้นำในด้านคุณธรรม ความดี ที่เป็นแบบอย่างของคนในสังคม อันก่อให้เกิดความเลื่อมใสของประชาชนที่ยังไม่เลื่อมใส และน้อมนำตนเข้ามาสู่การประพฤติปฏิบัติในความดี อย่างไรก็ตามการมีวินัยควบคุมคณะสงฆ์อยู่ในปัจจุบันเป็นกฎระเบียบที่ดี แต่ก็มีผู้ประพฤติฝ่าฝืนพระธรรมวินัยทั้งทางตรงและทางอ้อม มีการเรียกร้องให้ปฏิรูปองค์กรสงฆ์ใหม่ เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยของการปกครองคณะสงฆ์ในประเทศไทยสืบต่อไป

## 2. การปกครองคณะสงฆ์คืออะไร

การปกครองคณะสงฆ์ คือ การปกครองยึดพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญการปกครอง โดยใช้อำนาจอรัฐและจารีตเป็นหลักอุดหนุน คราวใดเกิดความไม่เรียบร้อยเกิดขึ้นในคณะสงฆ์ จนเป็นเหตุขัดข้องและจำเป็นต้องพึ่งรัฐ ก็จะอาศัยอำนาจรัฐเข้าช่วยจัดการแก้ไขขัดข้อง

ดังเช่นในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช การคณะสงฆ์และการพระศาสนาดำเนินมาได้ด้วยลักษณะเช่นนี้ โดยเฉพาะเมื่อก้าวถึงในประเทศไทย ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงใช้อำนาจรัฐช่วยคณะสงฆ์จัดระบบการปกครองขึ้นเป็นครั้งแรก ด้วยการทรงตราพระราชบัญญัติปกครองคณะสงฆ์รัตนโกสินทร์ศก 121 ต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 โดยยกเลิกฉบับแรกนั้นเสีย

อย่างไรก็ดี การจัดระบบการปกครองคณะสงฆ์ใหม่ ให้มีรูปแบบคล้ายกับการปกครองของฝ่ายราชอาณาจักร ครั้นถึงรัชกาลปัจจุบัน ได้ทรงตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และต่อมาในปี พ.ศ. 2535 ได้ตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 อันเป็นฉบับการแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ใช้อยู่ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น ซึ่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ทั้งสองฉบับดังกล่าวล่าสุดนี้ ถือว่าใช้เป็นรูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ และเป็นหลักจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์อยู่ในปัจจุบันนี้ การปกครองที่ดีควรเป็นแบบธรรมาธิปไตย โดยยึดถือคติว่าถูกต้อง ไม่จำเป็นต้องถูกใจข้าพเจ้าหรือต้องถูกใจทุกคน กล่าวตัดสินใจลงมือทำในสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรม โดยไม่พยายามลอยตัวหนีปัญหา ถือคติว่าอำนาจหน้าที่มาพร้อมกับความรับผิดชอบ เขายอมเสียสละประโยชน์สุขส่วนตน เพื่อประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่กว่า นั่นคือ ประโยชน์สุขส่วนรวม ในระบอบการปกครองที่เป็นธรรมาธิปไตย ผู้บริหารสูงสุดต้องมีทั้งอัตตหิตสมบัติ คือยึดธรรมประจำใจและมีปรีชาปฏิบัติ คือมุ่งบำเพ็ญประโยชน์สุขส่วนรวม เมื่อผู้นำประพฤติธรรมสังคมส่วนรวมก็อยู่เป็นสุข ดังพุทธพจน์ตรัสไว้ว่า

โคที่เป็นจำฝูงซึ่งเป็นผู้นำฝูงให้ข้ามไปก่อน โคเหล่านั้นว่ายตัดกระแสแม่น้ำคงคาข้ามไปถึงฝั่งได้โดยสวัสดิ์ จากนั้นจึงต้อนเหล่าโคที่มีกำลังและโคที่ฝึกไว้ให้ข้ามไป โคเหล่านั้นว่ายตัดกระแสแม่น้ำคงคาข้ามไปถึงฝั่งได้โดยสวัสดิ์ จากนั้นจึงต้อนเหล่าโคหนุ่มสาวให้ข้ามไป โคเหล่านั้นว่ายตัดกระแสแม่น้ำคงคาข้ามไปถึงฝั่งได้โดยสวัสดิ์ จากนั้นจึงต้อนเหล่าลูกโคที่มีกำลังน้อยให้ข้ามไป โคเหล่านั้นก็ว่ายตัดกระแสแม่น้ำคงคาข้ามไปถึงฝั่งได้โดยสวัสดิ์ (ม.ม. (ไทย), 12/315/385)

สำหรับการปกครองคณะสงฆ์ หากยึดเอาวินัยเป็นหลักในการปฏิบัติงานต่าง ๆ ทุกอย่างก็จะมีแต่ต่างพร้อย เพราะวินัยเป็นทั้งโครงสร้างและการจัดสภาพสังคมสงฆ์ ให้เกิดเป็นระบบและเป็นการพัฒนาบุคลากรในองค์กรสงฆ์ ทุกคนจะรู้หน้าที่ของตนเอง ทั้งอำนาจขอบเขตของการประพฤติปฏิบัติ ซึ่งมีพระวินัยจะเป็นหลักในการปฏิบัติ และเป็นแกนกลางที่คอยยึดเหนี่ยวสังคมสงฆ์ ให้ดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ภายใต้หลักการเดียวกัน ให้ชีวิตและสังคมสงฆ์มีระเบียบและมีโอกาสเกิดขึ้น และเพื่อให้มีหลักประกันว่าการกระทำของพระสงฆ์

ถูกต้องทั้งทางราชอาณาจักรและศาสนาจักร จึงต้องมีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์คอยกำกับอีกชั้นหนึ่ง ช่วยสนับสนุนให้การปฏิบัติงานได้อย่างคล่องตัว และสะดวกรวดเร็ว

### 3. เหตุที่ต้องมีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์

การมีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์นั้น หมายถึง การใช้อำนาจในการบริหารการปกครองคณะสงฆ์สงฆ์ไทยตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ได้จัดตั้งมหาเถรสมาคมให้เป็นองค์กรที่ใช้อำนาจทั้งทางบริหารในการปกครองคณะสงฆ์ ทางนิติบัญญัติในการตรากฎหมาย มหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับ วางระเบียบ ออกคำสั่ง มีมติหรือออกประกาศให้คณะสงฆ์ปฏิบัติตาม และทางตุลาการในการวินิจฉัยบังคับการให้เป็นไปตามกฎหมาย มหาเถรสมาคมจึงเป็นองค์กรที่ไม่มีการแบ่งแยกและถ่วงดุลอำนาจ ไม่มีกลไกการตรวจสอบในการใช้อำนาจทางกฎหมายที่ชัดเจน แม้แต่ศาลปกครองก็เคยมีคำวินิจฉัย ไม่รับวินิจฉัยกรณีพิพาทอันเกิดจากการใช้อำนาจตามกฎหมายว่าด้วยคณะสงฆ์ การรวมศูนย์อำนาจไว้ที่มหาเถรสมาคมซึ่งประกอบด้วยพระภิกษุ 21 รูป อันได้แก่ สมเด็จพระสังฆราช สมเด็จพระราชาคณะ และพระราชาคณะซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้ง ทำให้การบริหารงานขาดประสิทธิภาพและขาดความหลากหลายของความคิดเห็น กรรมการมหาเถรสมาคมไม่มีวาระการดำรงตำแหน่งสามารถอยู่ในตำแหน่งได้จนมรณภาพ อำนาจในกิจการคณะสงฆ์ของไทยจึงอยู่กับคณะสงฆ์เพียงกลุ่มหนึ่งเป็นระยะเวลายาวนาน (นันทา อนุพงศ์พัฒน์, 2549: 66)

มหาเถรสมาคมเป็นองค์กรรัฐที่มีลักษณะเป็นองค์กรกลุ่มทำงานในรูปแบบของคณะกรรมการ กรรมการมหาเถรสมาคมเพียงรูปเดียวไม่มีอำนาจตัดสินใจได้ การทำงานตามอำนาจหน้าที่ในทุกอย่างจะต้องมีการประชุมและลงมติ การนำองค์กรมหาเถรสมาคมตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองสงฆ์ ร.ศ. 121 กลับมาใช้ก็อีกตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 อาจไม่สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน เนื่องจากมหาเถรสมาคมตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองสงฆ์ ร.ศ. 121 เกิดขึ้นในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชที่ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาพระมหากษัตริย์หรือผู้ที่ใช้อำนาจ โดยอำนาจเบ็ดเสร็จในการตัดสินใจอยู่ที่พระมหากษัตริย์หรือสมเด็จพระสังฆราช ด้วยสภาพสังคม เศรษฐกิจและการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป การที่พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ได้กำหนดอำนาจของมหาเถรสมาคมไว้อย่างกว้างขวาง

การประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์นั้น ถือได้ว่า ศาสนจักร มีกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ และมติมหาเถรสมาคม เป็นแนวทางส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างบ้าน วัด ส่วนราชการ และที่สำคัญคือสามารถนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารการจัดการปกครองคณะสงฆ์ มีการปฏิบัติตามระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ได้ยึดเอาพระธรรมวินัยเป็นหลัก มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ที่เป็นกฎหมายส่งเสริมให้การปฏิบัติตามพระธรรมวินัยมีความศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น การปฏิบัติหน้าที่ของพระสงฆ์ทุกระดับ จึงเป็นไปโดย

ถูกต้องตามหลักนิติธรรม ยึดเอาความถูกต้อง โดยอาศัยความรู้ ความฉลาด และความสามารถเป็นเครื่องมือในการปกครองคณะสงฆ์

อย่างไรก็ตาม การใช้อำนาจในการบริหารและการปกครองคณะสงฆ์ “การปกครองฝ่ายราชอาณาจักรได้ดำริแก้ไขและจัดตั้งแบบแผนการปกครองให้เพื่อความก้าวหน้าของคณะสงฆ์ ฝ่ายพุทธจักรจึงมองเห็นความสำคัญในประโยชน์ความเจริญของพระศาสนา ถ้าหากการปกครองสังฆมณฑลเป็นไปตามแบบแผนที่วางไว้ พระพุทธศาสนา ก็จะเจริญรุ่งเรืองถาวร และเป็นที่มาของความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน” (พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, 2552: 34) เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อพุทธจักรจึงต้องมีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ไว้กำกับกับการปกครอง ให้พระสงฆ์ตั้งอยู่ในระเบียบแบบแผนอันเดียวกันในพระธรรมวินัย และเพื่อความผาสุกความสงบสุข ก็เกิดความสามัคคีในหมู่สงฆ์

### 3.1 การมีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ได้อย่างไร

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ หมายถึง กฎหมายที่ใช้บังคับในการปกครองคณะสงฆ์ มีการถ่วงดุลอำนาจจะต้องแยกผู้ถืออำนาจบริหาร นิติบัญญัติและตุลาการออกจากกัน การรวมทั้งสามอำนาจไว้ที่มหาเถรสมาคมเกินกำลังที่มหาเถรสมาคมจะดูแลได้ทั้งหมด และอาจเกิดความผิดพลาดได้ง่ายเพราะไม่มีผู้ที่จะมาถ่วงดุลและกำกับทั้งการใช้อำนาจของมหาเถรสมาคม ในเบื้องต้นอาจจะต้องนำรูปแบบการจัดโครงสร้างของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ที่จัดแบ่งโครงสร้างออกเป็นสังฆมนตรีที่ใช้อำนาจบริหาร สังฆสภาที่ใช้อำนาจนิติบัญญัติ และคณะวินัยธรรมที่ใช้อำนาจตุลาการ เป็นต้นแบบในการปรับปรุงให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยออกแบบให้สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบันและเอื้อต่อการรักษาพระธรรมวินัยของคณะสงฆ์

นอกจากนั้น จะต้องออกแบบกลไกตรวจสอบภายในคณะสงฆ์กรณีมีการใช้อำนาจขัดกับกฎหมาย จนกระทบสิทธิเสรีภาพของพระสงฆ์หรือบุคคลอื่น และกรณีเป็นการใช้อำนาจตามกฎหมายว่าด้วยคณะสงฆ์โดยไม่ชอบ กระทบสิทธิพระสงฆ์หรือบุคคลอื่น พระสงฆ์หรือบุคคลใดที่เสียหายจะต้องมีสิทธิฟ้องร้องคดีต่อศาลว่า องค์การตามกฎหมายว่าด้วยคณะสงฆ์ใช้อำนาจหน้าที่โดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งเป็นไปตามหลักนิติรัฐว่าด้วยหลักการประกันการคุ้มครองสิทธิในทางศาลจากการใช้อำนาจมหาชนขององค์กรของรัฐและการประกันสิทธิของปัจเจกบุคคลในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม (วรเจตน์ ภาคีรัตน์, 2557: 176-179)

การประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ได้ใช้บังคับมาเป็นเวลานานแล้ว สมควรปรับปรุงบทบัญญัติว่าด้วยการสถาปนาสมเด็จพะสังฆราช และการแต่งตั้งผู้ปฏิบัติแทนสมเด็จพะสังฆราช การแต่งตั้งถอดถอนสมณศักดิ์ของพระภิกษุ อำนาจหน้าที่และการปฏิบัติหน้าที่ของมหาเถรสมาคม การปกครอง การสละสมณเพศของพระสงฆ์และคณะสงฆ์อื่น วัด ศาสนสมบัติกลาง และการดูแลรักษาทรัพย์สินของวัด ตลอดจนปรับปรุง

กำหนดโทษให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันจำเป็นต้องมีตราพระราชบัญญัตินี้ และมีการแก้ไขปรับปรุงใหม่ในเวลาต่อมา

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 มีจุดเด่นในการสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช คือ สมเด็จพระสังฆราชมีองค์เดียว และพระมหากษัตริย์ทรงสถาปนาสมเด็จพระราชาคณะผู้อาวุโสสูงสุดโดยสมณศักดิ์ และกรรมการเถรสมาคมมี 21 รูปเหมือนเดิมแต่อำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม พระราชบัญญัติฉบับนี้กำหนดไว้อย่างชัดเจนกว่าฉบับ พ.ศ. 2505 โดยมีสาระดังนี้ คือ

- 1) ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อยดีงาม
- 2) ปกครองและกำหนดการบรรพชาสามเณร
- 3) ควบคุมและส่งเสริมศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ของสงฆ์

4) รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา

5) ปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่น

มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎหมายมหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับ วางระเบียบออกคำสั่ง มีมติหรือออกประกาศ โดยไม่ขัดหรือแย้งกับกฎหมายและพระธรรมวินัยใช้บังคับได้ และจะมอบให้พระภิกษุรูปใดหรือคณะกรรมการหรือคณะอนุกรรมการตามมาตรา 19 เป็นผู้ใช้อำนาจหน้าที่ตามวรรคหนึ่งก็ได้ อำนาจหน้าที่มหาเถรสมาคมในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 เกี่ยวข้องกับการควบคุม และส่งเสริมกิจการคณะสงฆ์ที่เคยถูกจัดเป็นอำนาจหน้าที่ของสังฆมนตรีแห่งองค์การ 4 ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ในปัจจุบันนี้อาจกล่าวได้ว่า มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับงานคณะสงฆ์ 6 ประเภท คือ

- |                    |                        |
|--------------------|------------------------|
| (1) การปกครอง      | (2) การศึกษาสงเคราะห์  |
| (3) การสาธารณูปการ | (4) การศาสนศึกษา       |
| (5) การเผยแผ่      | (6) การสาธารณสงเคราะห์ |

มหาเถรสมาคม มีอำนาจหน้าที่ทั้งด้านอำนาจนิติบัญญัติ ซึ่งมีหน้าที่ในการตรากฎหมายมหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับมหาเถรสมาคม วางระเบียบมหาเถรสมาคม ออกคำสั่งมหาเถรสมาคม มีมติมหาเถรสมาคม และออกประกาศมหาเถรสมาคม และด้านอำนาจบริหารของมหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่บริหาร คือจัดระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ จัดแบ่งเขตการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค จัดตำแหน่งผู้ปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาค และแต่งตั้งถอดถอนผู้ปกครองคณะสงฆ์ และนามคณะกรรมการมหาเถรสมาคม นั้น จะมีคณะอนุกรรมการที่มหาเถรสมาคม แต่งตั้งอีกหลายคณะ คือ

- คณะกรรมการการศึกษาของสงฆ์
- คณะกรรมการอำนวยการพระธรรมทูต
- คณะกรรมการร่างกฎนิคหกรรม

- คณะกรรมการจัดตั้งทุนสาธารณสงเคราะห์และศึกษาสงเคราะห์
- คณะกรรมการควบคุมพระภิกษุสามเณรไปยังต่างประเทศ (ศ.ต.ภ.)

(พระเมธีธรรมาภรณ์, 2539: 61)

สำหรับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนี้ เป็นพระราชบัญญัติที่เอื้อต่อพระภิกษุ สามเณรในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะด้านศาสนศึกษาสงเคราะห์ ที่เปิดโอกาสให้ผู้เป็นพระภิกษุ สามเณรที่ไม่ได้รับการศึกษาของรัฐ ได้มีโอกาสศึกษาด้านศาสนศึกษาสงเคราะห์ได้อย่างเต็มที่ เป็นการสร้างบุคลากรของประเทศชาติให้มีการศึกษา ลดปัญหาการไม่รู้หนังสือได้เป็นอย่างดี

### 3.2 การปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบันเป็นอย่างไร

การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยรัชกาลปัจจุบันนี้ ยังถือว่าเป็นการปกครองแบบประชาธิปไตยโดยมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประมุข มีการบังคับบัญชาตามลำดับชั้นตอมนับตั้งแต่มหาเถรสมาคมถึงเจ้าอาวาส เป็นการปฏิบัติตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553: 110) สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี โดยมีเจตนารมณ์ในการปกครองคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับนโยบายการปกครองของรัฐบาล ที่เห็นว่าเป็นการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่กำหนดให้มีถ่วงดุลอำนาจ แท้จริงคือความล่าช้าขาดประสิทธิภาพในการบริหารการปฏิบัติงานกว่าพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ร.ศ. 121

ดังนั้น คณะรัฐมนตรี จึงลงมติแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานร่างพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 โดยคำแนะนำและยินยอมของสภาร่างรัฐธรรมนูญในรัฐสภา พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ให้เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับนี้ ว่า “การจัดดำเนินการกิจการคณะสงฆ์ มิใช่กิจการอันแบ่งแยกอำนาจดำเนินการด้วยวัตถุประสงค์เพื่อการถ่วงดุลอำนาจเช่นที่เป็นอยู่ตามกฎหมายในปัจจุบัน และโดยระบบเช่นว่านั้นเป็นผลบั่นทอนประสิทธิภาพแห่งการดำเนินการกิจการจึงสมควรแก้ไขปรับปรุงเสียใหม่ ให้สมเด็จพระสังฆราชองค์สกลมหาสังฆปริณายกทรงบัญชาการคณะสงฆ์ทางมหาเถรสมาคมตามอำนาจกฎหมาย และพระธรรมวินัย ทั้งนี้เพื่อความเจริญรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนา” (พระเมธีธรรมาภรณ์, 2539: 51)

การปกครองคณะสงฆ์ตามแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า เป็นการปกครองเพื่อการศึกษา การปกครองเพื่อความสงบเรียบร้อยที่เกิดจากการปกครองนั้นมิใช่จุดหมายในตัว แต่เป็นเพียงปัจจัยคือสภาพที่เอื้อ เพื่อช่วยให้แต่ละบุคคลบรรลุจุดหมายแห่งการศึกษา หรือเพื่อเป็นหลักประกันของการศึกษา จึงถือคิดว่าการปกครองที่มีขึ้นเป็นเรื่องของการศึกษาและเพื่อการศึกษาทั้งสิ้น ถ้าไม่ปกครองด้วยการศึกษาก็ต้องปกครองด้วยอำนาจ เมื่อปกครองด้วยอำนาจก็เกิดความรู้สึกในเชิงปฏิบัติที่เอียงไปในทางขัดแย้งกัน ด้วยเหตุนี้ การปกครองแบบใช้อำนาจจึงก่อให้เกิดปัญหา เป็นการขัดแย้งทาง

ในทางความคิดทางจิตใจเป็นต้น ทำให้ต้องเพิ่มการใช้อำนาจ ใช้กฎหมาย ใช้อำนาจ และเน้นไปในการลงโทษ ไม่ใช่การปกครองแบบสร้างคนดี แต่เป็นการปกครองแบบกำจัดคนเลว (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2539: 55)

การปกครอง คือ การบริหาร วางกฎระเบียบกฎเกณฑ์ให้สมาชิกของสังคมได้อยู่ร่วมกันและทำหน้าที่อย่างปกติสุข ทั้งหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ในการให้บริการแก่ประชาชน ให้เกิดการอยู่ร่วมกันและปฏิบัติตามนโยบายของรัฐอย่างถูกต้อง ตลอดจนถึงการพยายามสร้างรูปแบบการปกครองที่จะกำจัดคนเลวให้น้อยที่สุด และให้สร้างจิตสำนึกในการอยู่ร่วมกันในสังคมบรรพชิตและสังคมฆราวาส โดยไม่มีการใช้อำนาจ หรือการลงโทษบังคับให้ปฏิบัติตาม แต่เป็นการสร้างทัศนคติทางความคิดให้รู้จักการรับผิดชอบต่อสังคมนั้น ๆ

#### 4. ทิศทางปฏิรูปคณะสงฆ์ไทย

ทิศทางการปฏิรูปคณะสงฆ์นั้น ทางคณะสงฆ์เองไม่ได้มีการปฏิเสธในการปฏิรูป ยิ่งพระหนุ่ม สามเณรน้อยต้องการปฏิรูปมานานแล้ว แต่ก็ติดขัดอยู่ในพระธรรมวินัย และอยู่ในตุลาอำนาจของมหาเถรสมาคมที่เป็นองค์กรสูงสุดในการปกครองของคณะสงฆ์ไทยสายเถรวาท ที่ยังรักษาระบบแบบครั้งพุทธกาลเอาไว้ คือ การไม่ตัด ไม่เพิ่ม ไม่เสริม ไม่แต่ง ในพระธรรมวินัยที่กล่าวไว้ดีแล้ว การปฏิรูปคณะสงฆ์อาจมีทางเลือกหลายประการ แต่การปฏิรูปจะต้องสอดคล้องกับหลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตย หลักนิติรัฐ และหลักการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ โดยเฉพาะกฎหมายว่าด้วยคณะสงฆ์เป็นเรื่องศาสนา การปฏิรูปจะต้องคำนึงถึงเสรีภาพในการนับถือศาสนาที่เป็นปณิญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง และรัฐธรรมนูญไทย (รัฐธรรมนูญไทยตั้งแต่ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2475 ได้รับรองเสรีภาพในการนับถือศาสนาโดยตลอด แม้ในสถานการณ์ที่เป็นรัฐธรรมนูญชั่วคราว คณะกรรมการกฤษฎีกาก็ได้เคยมีคำวินิจฉัยไว้ในเรื่องเสรีที่ 119/2506 ว่าได้ยอมรับประเพณีการปกครองที่ให้หลักประกันความเสมอภาคและเสรีภาพในการนับถือศาสนาแก่ประชาชน) ได้รับรองไว้ ไม่ให้ถูกกลดทอนคุณค่าลงทางกฎหมายที่ชัดเจน แม้แต่ศาลปกครองก็เคยมีคำวินิจฉัยและไม่รับวินิจฉัย กรณีพิพาทอันเกิดจากการใช้อำนาจตามกฎหมายว่าด้วยคณะสงฆ์มาแล้ว

การปฏิรูปสถาบันสงฆ์จำต้องเริ่มต้นด้วยการกระจายอำนาจให้มากขึ้น อันดับแรกคือการกระจายอำนาจจากส่วนกลาง เพื่อให้พระสงฆ์ในระดับภูมิภาคและท้องถิ่น ทำงานได้คล่องตัวและตอบสนองต่อปัญหาเฉพาะท้องถิ่นได้มากขึ้น ทั้งนี้โดยให้การบริหารคณะสงฆ์ทุกระดับ ตั้งแต่ระดับภาคลงไปถึงระดับตำบลเป็นไปในรูปคณะกรรมการ โดยมาจากการเลือกสรรของพระสงฆ์หรือผู้แทนสงฆ์ในเขตปกครอง อันดับต่อมาคือการกระจายอำนาจจากบนลงล่าง กล่าวคือ แทนที่จะมีแต่การสั่งการจากบนลงล่างเพียงอย่างเดียว จำเป็นต้องเปิด

ช่องให้พระสงฆ์ระดับล่าง มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย และกลั่นกรองการบริหารของส่วนกลางโดยการจัดตั้งสังฆสภาในทุกระดับตั้งแต่ระดับประเทศลงไปถึงระดับตำบล สมาชิกสังฆสภาได้มาจากการเลือกตั้งจากพระสงฆ์หรือผู้แทนสงฆ์ในเขตปกครองแต่ละระดับ

แผนการปกครองคณะสงฆ์จากการที่ศึกษาโครงสร้างดังกล่าวจะทำให้ผู้บริหารคณะสงฆ์ทุกระดับมีความรับผิดชอบต่อพระสงฆ์โดยรวมมากขึ้น ทำให้การบริหารมีความโปร่งใสมากขึ้น ขณะเดียวกันก็เอื้อให้พระสงฆ์ไม่ว่าระดับใดหรือที่ได้ก็ตาม สามารถมีส่วนร่วมในการกำหนดความเป็นไปในคณะสงฆ์ได้ วิธีนี้นอกจากสอดคล้องกับหลักการบริหารในสังคมสมัยใหม่ ซึ่งมีความซับซ้อนและหลากหลายเกินกว่าที่คนเพียงคนเดียวหรือไม่กี่คนจะดูแลให้ทั่วถึงได้แล้ว ยังสอดคล้องกับหลักการในพระธรรมวินัยที่เน้นความเป็นสังฆะ หรือการทำงานเป็นหมู่คณะ คือ การรับผิดชอบร่วมกัน โดยมีให้มีการรวบอำนาจ ควรที่จะกระจายอำนาจให้ลงสู่คณะสงฆ์ทุกลำดับชั้น เพื่อสร้างความรับผิดชอบต่องานคณะสงฆ์ที่เพิ่มปริมาณมากในปัจจุบัน

คณะสงฆ์หลายคณะซึ่งมีแกนนำกลุ่มที่เป็นพระหนุ่มและมีการศึกษาสูง และมีแนวร่วมพระเถระผู้ใหญ่หลายรูป ได้มีแนวคิดในทิศทางปฏิรูประบบการปกครองคณะสงฆ์ไทย “เพื่อสร้างสถาบันศาสนาให้มีความโปร่งใส และมีกิจกรรมที่สอดคล้องทางสังคม เช่น การนำประชาชนเข้าวัดในวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ วันอัมมัสสวนะ ด้วยการปฏิบัติธรรม ฟังพระธรรมเทศนา และการศึกษาธรรมะ” (พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, 2552: 12-13) เป็นต้น แนวคิดนี้มองดูว่าเป็นแนวคิดที่เก่า ๆ หากได้รับการพัฒนาอย่างจริงจังและทำอย่างต่อเนื่องให้มีระบบชัดเจนเป็นการดึงดูดศรัทธาพุทธศาสนิกชนเข้าวัดในวันหยุดได้เป็นอย่างดี เป็นการปฏิรูปในเบื้องต้นของแต่ละสำนักที่ได้ปฏิบัติไปแล้ว ทำให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคงเข้มแข็งเชื่อมโยงกับสังคมระหว่างรัฐ พระศาสนา และประชาชนด้วยในการปฏิรูปคณะสงฆ์ใหม่ต้องสร้างหลักการ วิธีการในการปฏิรูป และต้องปรึกษาคณะสงฆ์ก่อนที่ลงมือปฏิรูป เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรและลดปัญหาความขัดแย้ง

## 5. หลักการและวิธีการปฏิรูป

ในการปฏิรูปคณะสงฆ์ ทางฝ่ายอาณาจักรควรที่จะเข้าปรึกษากับมหาเถรสมาคมที่เป็นองค์กรใหญ่ของการปกครองคณะสงฆ์ในประเทศ และเป็นหน่วยงานที่บังคับบัญชาคณะสงฆ์โดยตรง เพราะเป็นบุคลากรที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นกรรมการมหาเถรสมาคมนั้นล้วนแล้วแต่เป็นพระเถระที่มีคุณวุฒิ วิทยุติสูงทั้งนั้น จึงต้องถวายเกียรติท่านให้มากควรจัดทำเอกสารเป็นหลักการวิธีการเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ดังนี้

1) **ตั้งคณะกรรมการศึกษาวิเคราะห์ปัญหา** ประเด็นสำคัญของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยที่เป็นจุดอ่อน เพื่อกำหนดแนวทางการปฏิรูป และจัดทำโครงสร้างกิจการพระพุทธศาสนาใหม่ให้เป็นระบบที่ทันสมัยตามยุค เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นโดยเร็ว

2) **ตั้งอนุกรรมการศึกษากลับกรองปัญหาโดยตรง** และนำเอาปัญหาที่ประชาชนทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมและแสดงความคิดเห็นในการปฏิรูปปรับปรุงแก้ไขพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และสรรหาบรรพชิตหรือบุคคลที่มีคุณลักษณะ 4 ประการ คือ (1) มีความรู้ (2) มีความสามารถ (3) มีความรับผิดชอบ (4) มีความประพฤติดี เพื่อมาเป็นผู้ปฏิบัติโดยตรง (พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, 2552: 4)

3) **จัดทำสังฆะประชาพิจารณ์** ให้คณะสงฆ์ได้เสนอแนะและแสดงความคิดเห็นในปัญหาต่าง ๆ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขใหม่ให้ดีขึ้น พิจารณาสร้างการมีส่วนร่วมโดยประชาชนในฐานะที่เป็นหุ้นส่วนพระพุทธศาสนาในประเทศไทย และอันดับสุดท้ายคือการสร้างเกณฑ์ ผ่านกระบวนการทางกฎหมาย ระเบียบหรือคำสั่งที่เกี่ยวข้องต่อเนื่อง เป็นต้น

4) **รับฟังข้อเสนอแนะ** ประธานสภาพัฒนาแห่งชาติดูแลเกี่ยวกับแนวทางดำเนินการและยกย่องพระราชบัญญัติเพื่อการปฏิรูปกิจการศาสนา และมาตรการปกป้องพิทักษ์กิจการพระพุทธศาสนาโดยให้คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนของพุทธบริษัท และรับฟังข้อเสนอแนะต่าง ๆ

ดังนั้นการเสนอแนวทางการปฏิรูป จึงมีเป้าประสงค์ต้องการความชัดเจน คือสภาพปัญหาที่แท้จริง ผ่านการศึกษาวិเคราะห์ และนำผลไปสู่การปฏิบัติ โดยต้องยึดโยงและมีรากฐานมาจากพระธรรมวินัย และจารีตดั้งเดิมทางศาสนา วิธีปฏิบัติที่ต้องสอดคล้องและมีความสัมพันธ์กับรัฐและสังคมได้เป็นอย่างดี เพื่อให้มีผลต่อการปฏิรูปที่เป็นไปได้และไปสู่เป้าหมายของการปฏิบัติได้อย่างแท้จริง

## 6. การปฏิรูปกับความสัมพันธ์กับรัฐและสังคม

การปฏิรูปคณะสงฆ์ต้องมีธรรมาภิบาลเป็นหลักในเบื้องต้น ในขณะที่เดียวกันต้องสร้างความสัมพันธ์ภายในคณะสงฆ์จะต้องมีการปฏิรูปเพื่อให้เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ความสัมพันธ์กับสถาบันภายนอกก็จะต้องมีการปฏิรูปด้วยเช่นกัน พุทธศาสนาแบบเถรวาทไม่ว่ายุคใดสมัยใด ดำรงอยู่ได้ด้วยดี ก็ต่อเมื่อพระสงฆ์ ผู้ปกครอง และประชาชน มีความสัมพันธ์กันอย่างได้ดุลยภาพ มิติหนึ่งของดุลยภาพดังกล่าว ก็คือ พระสงฆ์ต้องไม่เหินห่างจากประชาชน และไม่ใกล้ชิดกับผู้ปกครองหรือรัฐมากเกินไป เพราะพระสงฆ์มีหน้าที่แนะนำสั่งสอนประชาชน ขณะเดียวกันก็ต้องอาศัยการอุปถัมภ์บำรุงและการกำกับดูแลจากประชาชนด้วย

การปฏิรูปคณะสงฆ์ในรอบร้อยปีที่ผ่านมา ได้ทำให้คณะสงฆ์ทั้งประเทศเข้ามาอยู่ภายใต้อำนาจของรัฐมากขึ้น โดยที่บางสมัยพระมหากษัตริย์เป็นสังฆราชโดยพฤตินัยเลยทีเดียว แม้ว่าสถาบันสงฆ์มีความจำเป็นต้องพึ่งอำนาจรัฐในการสร้างเอกภาพภายในคณะสงฆ์ โดยเฉพาะการควบคุมการประพฤติปฏิบัติของพระสงฆ์ให้เป็นหนึ่งเดียวกัน แต่หลายทศวรรษที่ผ่านมาการพึ่งพิงอยู่กับความอุปถัมภ์ของรัฐ ได้ทำให้คณะสงฆ์นอกจากจะสูญเสียความเป็นตัวของตัวเองแล้วยังขาดแรงจูงใจที่จะปฏิรูปตนเอง เพราะรู้ดีว่าถึงอย่างไรรัฐก็ยังจะให้ความ

อุปถัมภ์อยู่ดี ผลก็คือคณะสงฆ์กลายเป็นสถาบันที่แน่นิ่งและอ่อนแอ ขาดพัฒนาการตรึงติดอยู่กับแบบแผนและขนบธรรมเนียมของศตวรรษที่ 19 เช่น แบบแผนการปกครองที่ถอดแบบจากยุคล่าอาณานิคม ในขณะที่สถาบันอื่น ๆ ของประเทศได้พัฒนาตนเองเพื่อพร้อมเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 ไม่มากนักน้อย

กล่าวอย่างเป็นรูปธรรม คือ คณะสงฆ์ควรมีอิสระในการบริหารและการปกครองตนเองมากขึ้น รัฐควรมีบทบาทน้อยลงในกระบวนการแต่งตั้งผู้บริหารคณะสงฆ์ รวมไปถึงจนถึงการเลื่อนสมณศักดิ์ ซึ่งในปัจจุบันแยกไม่ออกจากตำแหน่งผู้บริหารคณะสงฆ์ คณะสงฆ์ควรมีสำนักรับงานบริหารคณะสงฆ์ของตนเอง แทนที่จะให้กลไกรัฐ คือ กรมการศาสนาในอดีต และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติในปัจจุบัน มาเป็นสำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคมดังที่เป็นอยู่ ที่สำคัญไม่น้อยไปกว่ากันก็คือการมีอิสระในทางสติปัญญา ทุกวันนี้กล่าวได้ว่าสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติหรือกรมการศาสนาเดิม เป็นแหล่งข้อมูลและความเห็นในเชิงวิชาการเพียงแหล่งเดียวที่ได้ของคณะสงฆ์ที่ส่วนกลาง แม้แต่ข้อมูลเกี่ยวกับวัดและพระสงฆ์ทั่วประเทศ มหาเถรสมาคมก็ต้องขอจากสำนักงานดังกล่าว ความเป็นอิสระทางสติปัญญาของคณะสงฆ์จะมีไม่ได้ หากขาดสถาบันทางวิชาการของตนเอง เนื่องจากมีการพึ่งพาอาศัยปัจจัยสี่ของผู้อื่นตลอดมา คณะสงฆ์ควรมีการบริหารงานให้เป็นเลิศด้านการบริหาร ดังนี้

1) จัดการวางแผนไว้วางหน้า 2) มีการมอบหมายงานที่ปฏิบัติอย่างเป็นระบบ 3) มีการประสานงานอย่างรวดเร็ว 4) จัดการสรรหาทีมปฏิบัติงานที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพ 5) วางระเบียบโครงสร้างการบริหารจัดการที่ดี 6) สร้างปฏิสัมพันธ์มิตรไมตรีทั้งภายในและภายนอกคณะสงฆ์ 7) มีการประชาสัมพันธ์ผลงานอย่างต่อเนื่อง (พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, 2552: 6) การบริหารคณะสงฆ์ก็จะเกิดเป็นเอกภาพและผลงานเป็นรูปธรรมที่สัมผัสได้ ทั้งทางโลกและทางธรรม การมีผลงานเป็นที่ประจักษ์ของชาวโลกในด้านการเผยแผ่พระธรรมคำสอน สาธารณสงเคราะห์ และสาธารณูปการเป็นที่มาของความศรัทธาเลื่อมใสของผู้พบเห็น จะขาดไม่ได้ คือ การสร้างปฏิสัมพันธ์กับวัด บ้าน โรงเรียน หรือ “บวร” และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐและสังคมประชาชนที่อาศัยอยู่รอบ ๆ วัด คณะสงฆ์ต้องปฏิรูปตนเองให้เป็นที่ประจักษ์ต่อสายตาประชาชนในหลาย ๆ ด้าน และวัดปฏิบัติต้องมีคุณภาพ ไม่ทำให้เสื่อมเสียในหมู่คณะ เมื่อพบกับภาวะถดถอยเสื่อมทรุด แทนที่จะหาทางปรับปรุงตัวเอง กลับเกิดความตื่นตระหนก รู้สึกถูกคุกคาม ปักใจเชื่อว่าตนตกเป็นเหยื่อ จึงมองหาตัวการและตอบโต้ด้วยปฏิกิริยาโกรธเกรี้ยวก้าวร้าว บ่อยครั้งก็ใช้ความรุนแรงกับศาสนาอื่นหรือคนกลุ่มอื่นซึ่งถูกตีตราว่าเป็นตัวการสร้างปัญหาทั้งมวล ปฏิริยายังกล่าวได้ทำให้ศาสนาเป็นตัวปัญหาของชาวโลก แทนที่จะเป็นทางออกให้แก่ชาวโลก ตามเจตนารมณ์ดั้งเดิมของศาสนา

## 7. คณะสงฆ์ต้องปฏิรูปตนก่อน

การปฏิรูปตนเองก่อนที่จะให้รัฐเข้ามาปฏิรูป เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันในเบื้องต้นทางคณะสงฆ์ต้องรู้จักตนเองก่อนว่า จุดไหนไม่ดีก็ถอดเอาไว้ หรือปรับปรุงแก้ไขใหม่ให้ดีขึ้น มีจุดแข็งอยู่แล้วต้องพัฒนาให้สูงขึ้นไปอีก เป็นการสร้างศักยภาพให้โดดเด่นและเป็นเกราะกำบัง

**1. ปฏิรูปการศึกษา** การศึกษาถือว่าเป็นหลักสำคัญยิ่งในพระพุทธศาสนา ดังพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ว่า “ภิกษุผู้เป็นเถระใคร่ต่อการศึกษา สรรเสริญการเอาใจใส่การศึกษา เรื่อยอมชักชวนภิกษุอื่นที่ไม่ใคร่ต่อการศึกษาให้ใคร่ต่อการศึกษา และสรรเสริญคุณที่มีจริงเป็นจริงของภิกษุอื่นที่ใคร่ต่อการศึกษาตามโอกาสอันสมควร เราสรรเสริญคุณของภิกษุผู้เป็นเถระเช่นนี้” (อง.ติก. (ไทย), 20/92/323) ปัญหาของคณะสงฆ์ไม่ว่าเรื่องใด หากสาวไปถึงที่สุดก็จะพบว่า ล้วนเกี่ยวข้องกับปัญหาการศึกษาสงฆ์ทั้งนั้น ทั้ง ๆ ที่ในอดีตจุดแข็งสำคัญที่สุดของคณะสงฆ์อยู่ที่การศึกษา พระสงฆ์ในอดีตเป็นผู้นำชุมชนได้ส่วนหนึ่ง ก็เนื่องจากเป็นผู้มีการศึกษาสูงกว่าชาวบ้าน วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนได้ส่วนหนึ่ง ก็เพราะผู้คนมาศึกษาหาความรู้กันที่วัด ไม่เฉพาะทางธรรม หากรวมถึงวิชาการทางโลก แต่ทุกวันนี้พระสงฆ์กลับมีความรู้ตามหลังฆราวาสมากขึ้นทุกที การศึกษาของคณะสงฆ์ตกต่ำลงอย่างมากตลอดครึ่งศตวรรษที่ผ่านมา แม้กระทั่งความรู้ทางด้านศาสนา พระสงฆ์ก็มีน้อยมาก ดังเห็นได้จากผลสอบของพระสงฆ์สามเณรทั้งด้านปริยัติธรรมตลอดหลายปีที่ผ่านมา โดยเฉพาะการสอบความรู้ทางด้านบาลี ปัจจุบันพระเณรสอบตกมากกว่าร้อยละ 80

อย่างไรก็ตาม ความรู้จากตำราหรือปริยัติศึกษา หรือไตรสิกขา ก็คือความรู้ความเข้าใจในทางธรรมอันเกิดจาก ศีล สมาธิ ปัญญา การศึกษาของคณะสงฆ์ได้ละเลยเรื่องนี้มาตลอด ทำให้ศีล สมาธิ ปัญญา ของพระสงฆ์ไทยตกต่ำลงอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ชีวิตพรหมจรรย์นั้นจะเจริญงอกงามได้ต้องอาศัยความสุขสงบทางด้านจิตใจเป็นเครื่องหล่อเลี้ยง เมื่อละเลยสมาธิภาวนา ย่อมเป็นการยากที่จะดำรงตั้งมั่นได้ในชีวิตพรหมจรรย์ แม้จะครองเพศบรรพชิต แต่ก็อยู่อย่างไม่มีความสุข เต็มไปด้วยความเครียดและกดดัน ก็จึงลาสิกขาไปหาความสุขทางวัตถุหรือทางกามมาทดแทน ผลที่ตามก็หันไปสะสมลาภสักการะ หมกมุ่นกับความบันเทิงเริงรมย์จากโทรทัศน์ และเทคโนโลยีต่าง ๆ ตลอดจนเข้าหาอบายมุข และมีการแย่งชิงสมณศักดิ์กันอย่างรุนแรงโดยใช้ปัจจัยเป็นจำนวนมาก เพื่อให้ได้มาซึ่งยศตำแหน่งหน้าที่นั้น ๆ (พระไพศาล วิสาโล, 2546)

การปฏิรูปการศึกษาอย่างจริงจังเท่านั้นที่จะทำให้พระสงฆ์สามารถดำรงความเป็นผู้นำในสังคมไทยได้ อย่างน้อยก็ในทางจริยธรรมหรือในทางสะอาด สว่าง และสงบ ขณะเดียวกันก็จะช่วยให้พุทธศาสนาสานเข้าไปได้มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของผู้คนยุคใหม่ ซึ่งกำลังต้องการทางออกจากความเครียดและความเร่าร้อนของสังคมยุคบริโภคนิยมได้ การปฏิรูปการศึกษาที่จะกอบกู้คณะสงฆ์ได้ก็คือ การปฏิรูปให้เกิดการประสานระหว่างปริยัติศึกษากับสมาธิภาวนา สมาธิภาวนาต้องถูกบูรณาการเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาใน

ระบบทุกระดับของคณะสงฆ์ ขณะเดียวกัน ปริยัติศึกษาจะต้องมิใช่การเรียนรู้จากตำราโดยเน้นการท่องจำ หากช่วยให้ผู้เรียนรู้จักคิด และสามารถนำธรรมะมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่นได้ด้วย จะทำเช่นนี้ได้หมายความว่าการศึกษาของสงฆ์จะต้องให้ความรู้ทางธรรมควบคู่กับทางโลก โดยให้ความรู้ทางโลกเป็นฐานแก่ความรู้ทางธรรม และเป็นช่องทางให้นำความรู้ทางธรรมไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ผู้คนได้อย่างสมสมัย

**2. นำหลักธรรมกลับมา** เรื่องของการปฏิรูปโครงสร้างคณะสงฆ์เพื่อให้เกิดพระสงฆ์ที่มีคุณภาพ สามารถเป็นผู้นำทั้งในทางธรรมและสังคม อันเป็นปัจจัยสำคัญในการฟื้นฟูพุทธศาสนา อย่างไรก็ตาม ในกระบวนการฟื้นฟูพุทธศาสนานั้น การให้ความสำคัญแก่ศาสนบุคคลเพียงอย่างเดียวย่อมไม่เพียงพอ อีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญไม่น้อยกว่ากัน คือ ศาสนธรรมหรือคำสอนในทางพุทธศาสนา วิฤตของพุทธศาสนาในปัจจุบัน ไม่ได้อยู่ที่ความอ่อนแอของสถาบันสงฆ์เท่านั้น หากยังอยู่ที่หลักธรรมคำสอนซึ่งทุกวันนี้ มีบทบาทน้อยมากในทางสร้างสรรค์ต่อวิถีชีวิตของผู้คน หรือความเป็นไปในสังคม การละเลยที่จะนำหลักธรรมนั้นไปใช้กับชีวิตและสังคมเป็นสาเหตุส่วนหนึ่งของปัญหาดังกล่าว แต่สาเหตุที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ หลักธรรมที่นำไปเผยแผ่สั่งสอนและประพฤติปฏิบัติกันนั้นยังมีความคลาดเคลื่อนคับแคบ

หลักธรรมคำสอนเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดโลกทัศน์และการดำเนินชีวิต หลักธรรมคำสอนที่คลาดเคลื่อน ไขว้เขวย่อมนำไปสู่ โลกทัศน์ และวิถีชีวิต ที่ผิดทางห่างไกลจากจุดหมายของศาสนา และหากหลักธรรมคำสอนนั้นลงร่องแข็งทื่อและถดถอยล้าหลัง ย่อมไม่เอื้อให้ผู้คนมีปฏิสัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงของสังคมได้อย่างเหมาะสมและเท่าทัน ผลก็คือศาสนานั้นขาดพลังในการปรับตัวและเผชิญหน้ากับยุคสมัยได้ รวมถึงการขาดพลังในการตอบสนองความต้องการทางจิตวิญญาณของผู้คน อันเป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้ผู้คนหันไปสมานทานบริโภคนิยมกันมากมายในเวลานี้ในการฟื้นฟูพุทธศาสนาให้มีพลังสร้างสรรค์ต่อชีวิตและสังคม โดยเฉพาะในทางจริยธรรม จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำให้หลักธรรมทางพุทธศาสนาหลุดพ้นจากภาวะดังกล่าว ทั้งนี้โดยอาศัยวิธีการต่อไปนี้ คือ การรื้อฟื้นหลักธรรมสำคัญที่ถูกกละเลยหรือเข้าใจคลาดเคลื่อน การขยายหลักธรรมให้มีความหมายกว้างขึ้น

**3. ฟื้นฟูจริยธรรม** ทางสังคมพุทธศาสนาในความเข้าใจของคนทุกวันนี้ คือคำสอนเกี่ยวกับเรื่องจิตใจและเน้นที่ปัจเจกบุคคล แต่แท้จริงแล้วพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับเรื่องสังคมมาก มีหลักธรรมมากมายที่พูดถึงการจัดระเบียบสังคมและสภาพแวดล้อมเพื่อให้เกิดชีวิตที่ดีร่วมกัน และเน้นถึงหน้าที่ของบุคคลที่พึงมีต่อสังคมส่วนรวม การสนใจแต่เรื่องตัวเองเป็นสิ่งที่พุทธศาสนาไม่สรรเสริญ แม้การฝึกฝนพัฒนาตนเป็นสิ่งดี แต่ก็ต้องไม่ทิ้งความรับผิดชอบต่อส่วนรวม หลักการนี้จะเห็นได้ชัดจากวินัยของพระสงฆ์ ซึ่งเน้นความเป็นสังฆะอย่างมาก

การรื้อฟื้นจริยธรรมทางสังคมของพุทธศาสนา หมายความว่า ชาวพุทธจะต้องใส่ใจกับความเป็นไปของส่วนรวม ช่วยกันดูแลสมบัติของสาธารณะ ไม่นิ่งดูดาย เมื่อสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม อาชญากรรมแพร่ระบาด หรือมีการฉ้อราษฎร์บังหลวง ขณะเดียวกันก็ต้องช่วยกันปรับปรุงสภาพสังคมให้อึดต่อชีวิตที่ตึงเครียด การเอาตัวเอาเปรียบทางเศรษฐกิจ การกดขี่ขูดรีด ไม่ว่าโดยรัฐหรือโดยกลุ่มบุคคล ย่อมเป็นสิ่งที่ชาวพุทธไม่อาจยอมรับหรือทนนิ่งเฉยได้ เพราะเป็นการบั่นทอนสังคมโดยรวม อีกทั้งขัดแย้งกับหลักธรรม ตามกล่าวนั้นเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับคนยุคปัจจุบัน เพราะช่วยให้พุทธศาสนาและสังคมไทย สามารถเผชิญหน้ากับลัทธิปัจเจกนิยมแบบสุดขั้ว ซึ่งกำลังแพร่ระบาดมาพร้อมกับลัทธิบริโภคนิยม อันเป็นส่วนหนึ่งของกระแสโลกาภิวัตน์ สังคมหรือศาสนาใดที่ขาดพลังในการต้านทานลัทธิดังกล่าว ย่อมถูกกัดกร่อนบ่อนทำลายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

**4. ศึกษาความหมายหลักธรรมให้กว้างขึ้น** หลักธรรมของพระพุทธศาสนานั้นเป็นหลักธรรมที่ลึกซึ้ง มีเหตุผลผลอยู่มากมาย หากศึกษาแต่เปลือกกระพี้ ก็จะขาดความเข้าใจในความหมายของหลักธรรม พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นในประเทศอินเดียและเมื่อแพร่มายังประเทศไทย ก็เติบโตตั้งมั่นและสืบต่อในสังคมแบบหมู่บ้านเป็นเวลานาน ก่อนที่จะมาดำรงอยู่ในสังคมที่มีชุมชนมาก สิ่งหนึ่งที่ตกทอดมาถึงปัจจุบัน ก็คือ จริยธรรมที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับบุคคล ในสังคมแบบหมู่บ้านที่ทุกคนล้วนรู้จักกันและมีปฏิสัมพันธ์แบบตัวต่อตัว จริยธรรมดังกล่าวย่อมเพียงพอที่จะรักษาชุมชนให้ผาสุกได้ (ทิววัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์, 2559)

อย่างไรก็ตามเมื่อสังคมมีความซับซ้อน ผู้คนมิได้มีความสัมพันธ์กันแบบตัวต่อตัวเท่านั้น หากยังสัมพันธ์กันผ่านระบบหรือกลไกต่าง ๆ ของสังคม การที่สังคมจะมีความผาสุกได้จึงต้องอาศัยหลักธรรมและจริยธรรมที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสังคม มีหลักธรรมหลายข้อในพุทธศาสนาที่น่าขยายจากจริยธรรมระหว่างบุคคลกับบุคคล มาเป็นจริยธรรมระหว่างบุคคลต่อสังคมได้ ในแง่นี้จะเป็นการเสริมกับจริยธรรมทางสังคมที่มีอยู่เดิม ซึ่งสมควรรื้อฟื้นขึ้นใหม่ ดังที่เพิ่งกล่าวมาแล้ว ก็เป็นสิ่งจำเป็นเช่นกัน อาทิ เช่น ศีล 5 ซึ่งเป็นจริยธรรมพื้นฐานของชาวพุทธ ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อลดทอนการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน และเพื่อสร้างความผาสุกในสังคม ปัจจุบันมีการเบียดเบียนที่ซับซ้อนและหลากหลายรูปแบบที่ศีล 5 ครอบคลุมไปไม่ถึงการนำเอาสาระของศีล 5 มากำหนดเป็นแนวปฏิบัติและข้อปฏิบัติ ที่มีรายละเอียดครอบคลุมถึง การเบียดเบียนแบบใหม่ เช่น แนวปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยี หรือข้อปฏิบัติว่าด้วยการบริโภคที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม หรือการประกอบอาชีพที่ไม่ส่งเสริมการเอาเปรียบผู้อื่น

การศึกษาถือว่าเป็นหลักสำคัญยิ่งในพระพุทธศาสนา ความรู้จากตำราหรือปริยัติศึกษา หรือไตรสิกขา ก็คือความรู้ความเข้าใจในทางธรรมอันเกิดจาก ศีล สมาธิ ปัญญา พระสงฆ์สามารถดำรงความเป็นผู้นำในสังคมไทยได้ อย่างน้อยก็ในทางจริยธรรมหรือในทางสะอาด สว่าง และสงบ เป็นการนำหลักธรรมกลับมาให้ชุมชนได้รับรู้ การรื้อฟื้นจริยธรรมทาง

สังคมของพุทธศาสนา ชาวพุทธจะต้องใส่ใจกับความเป็นไปของส่วนรวม ช่วยกันดูแลสมบัติของสาธารณะ การมีจริยธรรมเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับคนยุคปัจจุบัน เพราะช่วยให้พุทธศาสนาและสังคมไทย สามารถเผชิญหน้ากับลัทธิปัจเจกนิยมแบบสุดขั้ว และเข้าใจความหมายหลักธรรม และจริยธรรม ศีล 5 เป็นพื้นฐานของชาวพุทธที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับบุคคล ในสังคมแบบหมู่บ้านที่ทุกคนล้วนรู้จักกันและมีปฏิสัมพันธ์แบบตัวต่อตัว ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อลดทอนการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน และเพื่อสร้างความผาสุกความสงบในสังคม

## 8. บทส่งท้าย

การปกครองคณะสงฆ์ไทยในยุคปฏิรูป การปกครองคณะสงฆ์มาตั้งแต่สมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ยังไม่ทรงบัญญัติพระวินัยเพื่อควบคุมความประพฤติของพระสงฆ์ เนื่องจากพระสงฆ์ชุดแรก ๆ ที่เข้ามาบวช ล้วนมีจิตใจเลื่อมใส และตั้งใจประพฤติปฏิบัติด้วยดี มาช่วงระยะหลังมีพระสงฆ์เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก จึงต้องมีกฎระเบียบ ข้อบังคับ เรียกว่าพระวินัย ต้องการให้ภิกษุแต่ละรูปได้ถือปฏิบัติในแนวทางเดียวกัน คณะสงฆ์จัดได้ว่าเป็นสังคมผู้นำในด้านคุณธรรม ความดี ที่เป็นแบบอย่างของคนในสังคม อันก่อให้เกิดความเลื่อมใสของประชาชน และน้อมนำตนเข้ามาสู่การประพฤติปฏิบัติดี อย่างไรก็ตาม การมีวินัยควบคุมคณะสงฆ์อยู่ในปัจจุบันเป็นกฎระเบียบที่ดี แต่ก็มีผู้ประพฤติฝ่าฝืนพระธรรมวินัยทั้งทางตรงและทางอ้อม เรียกร้องให้ปฏิรูปองค์กรสงฆ์ใหม่ การปกครองนั้น ยึดพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญการปกครอง โดยใช้อำนาจรัฐและจารีตเป็นหลักอุดหนุน มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์คอยกำกับอีกชั้นหนึ่ง ช่วยสนับสนุนให้การปฏิบัติงานได้อย่างคล่องตัว เป็นพระราชบัญญัติที่เอื้อต่อพระภิกษุ สามเณรในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะด้านศาสนศึกษา การปกครองคณะสงฆ์ในยุคปัจจุบันนี้ ยังถือว่าเป็นการปกครองแบบประชาธิปไตยโดยมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประมุข การปฏิรูปสถาบันสงฆ์จำต้องเริ่มต้นด้วยการกระจายอำนาจให้มากขึ้น อันดับแรกคือการกระจายอำนาจจากส่วนกลาง เพื่อให้พระสงฆ์ในระดับภูมิภาคและท้องถิ่น ทำงานได้คล่องตัวและตอบสนองต่อปัญหาเฉพาะท้องถิ่นได้ ทั้งนี้โดยให้มีการบริหารคณะสงฆ์ทุกระดับ ในการปฏิรูปคณะสงฆ์ทางฝ่ายอาณาจักรควรที่จะเข้าปรึกษาฝ่ายศาสนจักร ที่มีมหาเถรสมาคมที่เป็นองค์กรปกครองสูงสุดของคณะสงฆ์ โดยศึกษาหลักการ และวิธีการเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ควรมีการปฏิรูปกับความสัมพันธ์กับรัฐและสังคม มีหลักธรรมาภิบาล และมีความเป็นประชาธิปไตย ในการบริหารงานคณะสงฆ์ต้องสรรหาผู้มีความรู้ความสามารถในการบริหาร เพื่อความเป็นเลิศด้านการบริหาร ยึดเอาความถูกต้องมากกว่าความถูกต้องใจ การบริหารคณะสงฆ์ถึงจะเกิดเป็นเอกภาพ และมีผลงานเป็นรูปธรรมที่สัมผัสได้ทั้งทางโลกและทางธรรมเป็นที่ประจักษ์ของชาวโลก ในด้านการเผยแผ่พระธรรมคำสอน สาธารณสงเคราะห์ และสาธารณูปการเป็นที่พึงของพุทธศาสนิกชนได้ สิ่งเหล่านี้จะมีเกิดขึ้นได้

ต้องสร้างปฏิสัมพันธ์ วัด บ้าน โรงเรียน หรือ “บวร” และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐและสังคมประชาชนที่อาศัยอยู่รอบ ๆ วัด คณะสงฆ์ต้องปฏิรูปตนเอง ให้เป็นที่ประจักษ์ต่อสายตาประชาชนในหลาย ๆ ด้าน ปฏิรูปการศึกษา นำหลักธรรมกลับมา พื้นฟูจริยธรรม ศึกษาความหมายหลักธรรมให้กว้างขึ้น ทำความเข้าใจในศีล 5 ซึ่งเป็นจริยธรรมพื้นฐานของชาวพุทธ ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อลดทอนการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน และเพื่อสร้างสังคมให้น่าอยู่ เกิดความผาสุกในยุคปฏิรูปคณะสงฆ์ปัจจุบัน และเป็นภูมิคุ้มกันให้แก่ตนเอง และชาวพุทธทั่วโลก

### เอกสารอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.
- ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์. **ประวัติการปฏิรูปองค์กรคณะสงฆ์ไทย**. 100 ปี พุทธศาสนิกชน: การปฏิรูปพุทธศาสนาของไทย. ภาควิชาศาสนาเปรียบเทียบ คณะสังคมศาสตร์ฯ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- นภนาท อนุพงศ์พัฒน์. **“บทบาทและผลงานของมหาเถรสมาคม”**. รายงานวิจัย โครงการวิจัยพุทธศาสนศึกษา ของศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.
- พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, 2539.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **นิติศาสตร์แนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, 2539.
- พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ, ผศ.ดร. **เอกสารการสอนการปกครองคณะสงฆ์**. (อัดสำเนา), 10 ตุลาคม 2552.
- พระไพศาล วิสาโล. **การปฏิรูปและฟื้นฟูพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์**. ปาฐกถาในการสัมมนาระหว่างประเทศว่าด้วยศาสนาและโลกาภิวัตน์. ณ มหาวิทยาลัยพายัพ จังหวัดเชียงใหม่, เมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม 2546.
- วรเจตน์ ภาคีรัตน์. **คำสอนว่าด้วยรัฐและหลักกฎหมายมหาชน**. กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557.